

JAN STASEN I TI

Da, dođe vreme, kad moraš i ti u ovaj prokleti red za hleb, iako si mislio, da ti nikad nećeš morati, pogotovo kad ti se činilo, da si sa Janom Stasenom. Ali kad pogledaš na ovaj red i sve te ljude u njemu, koji su, isto tako mislili da su sa Janom Stasenom samim tim što su u njemu, bili su kao i ti, ništa. U Budimpešti je vatromet, jer je Mađarska primljena u Evropu, a u Tamašiju je red prokletih radnika bez posla, koji čekaju na čašu mleka i dva parčeta hleba. Više si voleo da budeš gladan, nego da staneš u red ovih ispijenih lica, ali i ti si ovde jer, na kraju krajeva, i ti si samo čovek. Upitaj se, da li je Jan Stasen znao da će biti ovakav red i zato nije hteo da ima ništa sa tobom i sa drugima.

Prvo je bila fabrika, koja je izrađivala belu tehniku. Fina siva socijalistička fabrika, sa užinama i plavim keceljama i sa inženjerom zaštite na radu, sa tobom. Plate su bile loše, ali je sindikat organizovao odmor na Balatonu i posete Budimpešti, posebno zoološkog vrta, konzerve i tegle sa zimnicom, a i kakvo prase se moglo kupiti u zadruzi. U letnjim danima ste zatvorili fabriku i radili u polju. Ti si bio inženjer i za svaku stvar su morali da te pitaju. Bilo je stvarno dobro i činilo ti se da se sindikalne zabave neće nikad završiti i da ti nikad neće nestati devojaka, zbog toga si još uvek sam. Sva sreća. Zbog toga što je imao fabriku, Tamaši je od sela postao gradić i to je bilo to. Doduše, nisi mogao da putuješ u inostranstvo, tada te je to bolelo, osećao si se neslobodno, ali ne tako jako.

Onda je došla sloboda i to se najbolje videlo po tome što je došao Jan Stasen. Fabrika je bila ofarbana plavom i žutom bojom i ceo Tamaši je bio lepši.

Bio si baš ponosan, što radiš u tako lepoj fabrici. Oko nje se prostirala lepo podšišana travica i moderno rastinje, a na parking su se počeli pojavljivati sjajni strani automobili, kakvi automobili, palate. Činilo ti se da ste sad nekako stavljeni na kartu sveta, a bilo je to i stvarno, no, barem Evrope, jer su takve žuto-plave fabrike postojale i u Španiji i Francuskoj, u Belgiji i Nemačkoj. To se lepo videlo u Stasenovoj kancelariji, gde je preko celog zida visila karta i na njoj mesta u kojima su bile fabrike. Izrađivali ste svetla, iako je izgledalo kao da ih izrađuje Jan Stasen lično. Bio je posvuda. On i promene. U fabričkoj radnji nisi više mogao kupiti prvorazredni proizvod po deseterazrednoj ceni. Iz fabrike se više nije mogao odneti nijedan šrafčić. Odmor za užinu trajao je tačno dvadeset minuta, jer je deset trebalo da ostane za WC. Više nije bilo nikakvog zvona, nikakve sirene, nije vam bila potrebna, svuda su bili tačni satovi i svi ste ih se pridržavali, jer je Stasen bio takav. I ti, iako si kao inženjer bio nekako više jednak sa njim, ali u stvari i nisi bio, on te nikad ništa nije pitao, ti si pitao njega.

Dok ti je odgovarao, tako se lepo osmehivao, ali je gledao negde pored tebe. Kako si samo želeo da i on upita tebe ponešto, ti imbecil.

Jednom su mu doveli petnaestogodišnju Ciganku. Radnička plata je bila sedamdeset maraka. Cigani su rekli da će Ciganka raditi za trideset. Stasen je ušao na prva vrata u fa-

briku i izašao na zadnja. Za njim je išla gospođa Horti, koja je zaista nekako nezgrapna i spora, ali ni sada ne znaš kako je on to mogao znati, pa u fabrici je bilo petsto radnika. Kako je izabrao baš gospođu Horti? Ciganka je dobila njen posao i svoju platu. Fućkalo se Janu Stasenu za sindikat u stvari, sindikat ga se uopšte nije ticao.

Žuto-plava fabrika je bila jedina fabrika u krugu od sto kilometara, možda i dvesta. Još dobro da je Mađarska retko naseljena. Ali ceo Tamaši je bio lepši. Svi su imali lampe iz fabrike, pre svega spoljašnje. Pošto su bile skupe i namenjene Evropi, ljudi su osetili ponos i sreću jer im je Jan Stasen dozvolio da kupuju tako lepe proizvode u skrnavoj fabričkoj radnji. A i od drugde su dolazili po svetiljke, kupivši usput još poneku stvar u mesnoj radnji, na kojoj je tako lepo pisalo „Market“ i popivši po jednu ili dve kafe u lokalnoj birtiji, koja je sada bila „Green pub“, tako da je sve mnogo obećavalo. Plate su bile male, ali su bile. Sve je izgledalo opušteno, i zato što se Jan Stasen vozio po fabrici biciklom. Fabrika je izgledala evropski, čim se neko po njoj vozio biciklom, a bio je i zgodan. Jan nije puno sedeo u svojoj kancelariji, svuda je bio i svuda je planirao i radio. I po izgledu se razlikovao od starog socijalističkog direktora koji je imao brkove, stomak i mladu sekretaricu. Stasen je bio plavokos, glatko obrijan i mišićav. Njegova sekretarica bila je stara iskusna računovotkinja.

Devojke su bile naoštrene, gospođe naondulirane, muškarci su imali kaiševe na pantalonama i momci su počeli da igraju odbojku. Svi su želeli da ih pogleda Jan Stasen. On je, pak, gledao samo u sebe, za sebe i na sebe.

Samo zato što si bio inženjer mogao si da popričaš s Janom Stasenom i koju reč više nego drugi, a kad su dolazili strani dobavljači, poveo bi te sa sobom na večeru. Mislio si da si sa njim, iako si znao da on ima četrdeset puta veću platu od tebe. Ali to ti nije previše smetalo, jer je izgledalo da i tebi kreće nabolje, ne samo zbog para, iako si, s vremena na vreme, dobijao povišicu pet ili deset maraka, već zbog potvrde da dobro radiš i da Jan to poštuje. Ali nisi više radio ono od pre i tako kao pre. Kakav inženjer sigurnosti na radu, sad si radio sve, kao i Jan Stasen. Pod njim su svi radili sve.

Da li si zapazio da Jan o sebi nije nikada ništa rekao? Uvek je bio ljubazan, uvek se smeškao, ali o sebi nije rekao ništa. Pa šta si znao o njemu? Da igra odbojku. Svakog petka je išao avionom u Antverpen, u subotu odigrao utakmicu i vratio se u nedelju u Tamaši. Navodno je imao jednu, ali o tome je govorio iz daljine i približno. Znao si da je razveden, i da je negde bivša žena, da li je i dete, nisi se usudio pitati.

Kada su na večeri bili dobavljači, očekivali su da će biti i neke cure, ali ih nikad nije bilo. Nije li ti se činilo da Jan Stasen nije hteo ništa da ostavi u Mađarskoj? Ni kapi svoje sperme, ništa. Ili je to uradio tako da je izgledalo kao da nema ničeg. Bio je tamo, bio je sa tobom, sa vama, ali kao da nije bio. Ili kao da vas nema.

Uvek si govorio samo ti, iako je izgledalo, kao da govori i on, ali kasnije nisi mogao da se setiš šta je rekao i osećao si se kao budala. Činilo ti se da mu se pokušavaš nametnuti, da pokušavaš sobom pokriti vaš čitav odnos, ali valjda nije bilo tako, pa odnosa niste ni imali, jer Jan Stasen nije hteo ništa da ostavi u Tamašiju, ni spermu, a za odnos je ponekad potrebno čak i malo krvi. Ti i Tamaši ga uopšte niste zanimali.

Samo jednom je Jan rekao nešto više o sebi. Bili ste ti, on i dobavljači. Govorio je o poseti vlasnicima fabrike, dvojici braće. Pozvali su ga u kuću, neke subote posle utakmice i to je stvarno bilo važno, tako važno da Jan nije ni išao na utakmicu da ne bi tamo, za veče-

rom, sedeo umoran i znojav. Vlasnici su fabriku nasledili od svog oca. Jan je znao ko su, ali ih nije lično poznavao. Direktori poput njega čekali su na takav poziv, jer je to značilo da dobro rade. Jedino tad je Jan govorio tako da si znao da je veseo što ti govori. Jer vam govori. Rekao je kakvi su to ljudi i kakva kola voze, gde odlaze na odmor i šta studiraju njihova deca. Bio je ponosan što ih lično poznaje, što je upoznao njihove porodice. Jan je bio deo fabrike i ti si bio deo fabrike i sve je mnogo obećavalo.

Čak su i lokalni policajci dobro živeli jer bi se Jan Stasen uvek pobrinuo za to da ih dobavljači podmite ako ih uhvate pijane za volanom. Jan skoro ništa nije pio, ni plaćao nije ništa, plaćali su dobavljači koje je Jan takođe pritiskao na svoj način, ali ako su i njemu plaćali, pritiskao ih je malo manje. Gotovo svi su bili zadovoljni, dobavljači, Jan, belgijski vlasnici, radnici takođe, činilo im se, naime, da će biti sve bolje i bolje... Jesi li bio zadovoljan i ti?

Jednom ti je moralo postati jasno kako je s tobom i s njim, no, sa tobom. Ako ne pre, barem tad kad si izglačao ceo stan, jer je rekao da će doći po tebe i da ćete ići na bazenčić. Da, tako je rekao, bazenčić. U Tamašiju je bila banja još iz prošlih vremena, za tebe je to bio bazen, a za njega bazenčić. No, glancao si onu tvoju skromnu kuhinjicu, barem je čista, mislio si. Dok si je glancao, nije ti se činila tako jako siromašna, nadao si se da će se Janu svideti barem intimna atmosfera, ali se on uopšte nije popeo, uopšte nije hteo da uđe kad si ga pozvao unutra, viknuo je od dole da siđeš, da će te čekati napolju, da hoće brzo na bazenčić... Spremio si mu limunadu, pivo ti se činilo previše obično za Jana, ostala je frižideru, i kad si sišao, nisi mogao ni da ga pogledaš, toliko ti je bilo teško... Ali on nije ni zapazio. Kaži, da li te je u svim ovim godinama ikad pozvao u svoj stan?

Mogao bi se praviti da Jana nema, ali onda bi i tebe bilo manje. U onom Tamašiju Jan Stasen je bio jedna lepa identifikacijska tačka. Ako je on bio u Tamašiju, onda si mogao biti i ti. Ako je za njega bio dobar, onda je bio i za tebe. Ali odjednom je Jan počeo da ulazi u fabriku na prednja vrata i izlazi na zadnja svake nedelje i sve je više ljudi išlo za njim. Kad je ušao na prednja vrata, znao si da će ih za sat vremena biti deset, petnaest manje. Ništa nije pomoglo, iako bi sad svi radili za trideset maraka. Jednom si ga sačekao kod zadnjih vrata. Slučajno. Kao. Bio je ljut, stvarno ljut. One koje je otpustio, nije ni pogledao. Rekao ti je da on neće ići ni u kakvu Kinu. Da je ostavio previše godina u toj vukojebini, da nema više svoj život i da u Kinu ide ko hoće.

Kasnije si od delića sastavio priču. Belgijanci su imali tako lepu fabriku, deonice su tako narasle da su je ispustili iz ruku. Prodali fondu. Fond ju je prodao multinacionalki, kojoj je trebalo samo ime fabrike. Pa čitao si, znaš kako to ide. Mora da si prilično glup ako toliko čitaš, a ništa ne razumeš. Ili razumeš, pa se nadaš da se to događa nekom drugom. Sve što bi Jan Stasen mogao uraditi za nove vlasnike bilo bi da u Kini vodi novu fabriku sa starijim imenom. Pa nisi verovao da će ići, zar ne?

Onda je došlo ono veče sa dobavljačima kad im je rekao da ga druge nedelje više neće biti. Da neće biti ni fabrike. Da njemu i fabrici više neće prodavati svoju robu i da nikakvo podmićivanje neće više pomoći, da posla više nema. To o podmićivanju nije rekao, ali se dalo razumeti. Bili su zabezegnuti. Ti si bio zabezegnut. Zar ti nije mogao reći lično da ide! Rekao je da odlazi u Ameriku, jer mu se tamo sviđa. Da će se oženiti i da se i devojci sviđa Amerika. Da zapravo već ima američki posao.

Stvarno je otišao. Jednoga dana ga više nije bilo. I fabrika je otišla. Sve ostalo je ostalo, ali je bez Jana Stasena bilo drukčije.

Ti i ostali ste sad u tom redu. Sad znaš zašto Jan nije hteo ništa da ostavi u Tamašiju. Jan Stasen voli da je u jednom komadu i da je nešto njegovo ostalo ovde bilo bi sad u ovom govnetu. Jan je jedan čist Evropljanin, jedan sportista, još je dobro što je uopšte ušao u vaš bazenčić. Ali jedino ti znaš da te nije sasvim zaboravio. Sinoć je na mobilni stigla njegova poruka. Čestitao ti je jer su Mađarsku primili u Evropsku zajednicu. Šta misliš da li je čestitao još nekome u ovom žalosnom redu za besplatni hleb?

Ne, nije. Zato izađi iz ovog prokletog reda, koji ne vodi do onog ljubaznog bića iza prozorčeta. Pa znaš gde vodi. Do kartona na trotoaru, do tebe na tom kartonu, tebe koji pišaš u pantalone, a tvoja mokraća curi po zemlji i ljudi je preskaču. Izađi iz ovog reda, pa u njega se još uvek možeš vratiti. Ako već moraš završiti na kartonu, onda je bolje ako pri tom imaš bar neki izbor, možda Trijumfalnu kapiju, Brandenburška vrata, Hajd park... mokraću i onako, sa jednakim gađenjem i jednako spretno, preskaču svugde. Inženjer si, a čekaš na besplatan hleb. Tvoji preci su dojahali na konjskim leđima preivalivši hiljade kilometara i žderali sirovo meso ispod sedla, a ti čekaš. Zar se u hiljadu petsto godina stvarno toliko i tako promenilo? Počni odmah da žvačeš sirovo meso, uzmi put pod noge i život u ruke. Ako nema ničeg boljeg, još uvek možeš da obrišeš kakvo staro evropsko dupe, sve je bolje od tog reda, za koga ti je upravo postalo jasno, gde vodi. Izađi dakle iz njega i ne zaboravi, Jan Stasen ti je pisao iz Amerike.

(Sa slovenačkog prevela autorka)